

САГА ОЛОХ

Чурапчы улуунун хаһыата

ХАҢЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫННЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАКСАР

ХОПТОҕО НЭҔИЛИЭГЭР УОПСАЙ МУНҢАХ

Болдьоммут чэаска Хоптоҕоҕо культурнай-эстетическэй киингэ үс эр киһи кестөрө. Сайынны кэмгэ үлэ-хамнас, окко кириигэ бэлэмнэни үтэннэ турар буолан дьон-сэргэ, хойутан даҕаны буолар, сыһа-баһа кэлгэ-лээн истилэр. 80-ча киһи мустубуттар уопсай субэ-нон мунҥа саҕаланыа дьон быһарылына. Мунҥа председателин "Алы" баһынай хаһайыстыбатын салайааччыта С.И.Сергеев, секретардарынан П.И.Аргунова, Л.Н.Колесова аҕаһылар. Председатель, эбэһинизин толорон, нэҕилиэһи кэрүлэр болпуростары билиһиннэрдэ. Бастаһынан бөлүөлөх иһинэһи суол онгоһуута, иккисинэн бэрээдэк болпуроһа, үсүнүн онгоһууга балам кэрүлүннүр.

Мунҥа үөрүүлээх түгэнтэн саҕаланна. Улуус баһылыга И.Н.Аммосов Хоптоҕо нэҕилиэтин иҥк кыдыаҕаһыгар, хоту көһөрүлүү кытылыааһыгар, тыл, үлэ ветераныгар, нэҕилиэк бочуоттаах гражданыгар П.П.Платоновка 80 сааһын туолбутунан сибээстэн улуус дьаһалтатын бочуотунай грамотатын уонна түөскэ анньылар бэлэни туттарда. Ол кэинэ алта ый түмүгүнэн улуус социальнай-экономическэй сайдыытыгар тух үлэ-хамнас ытыллыбытын сырдатта. Иннокентий Николаевич республика бу күнүргэ буолбут мунҥахтар, көрсүһүлэр тустарынан билиһиннэрдэ, улууска үүт туттарытын болпуроһугар тохтоон ааста. Быһырын алта ый түмүгүнөн 2 тыһ. тонна үүт туттарылыбыт эбит буоллаҕына, быһыл 29 тоннанан аҕыйабытын, ол эрэри быһырынгытааһыгар былаан элбегин бэлэтээтэ. СР Түбэ хаһайыстыбатыгар министерствотун дьаһалынан "Туймаада" финансовай-производственной корпорация техника, кредит ылыгыгар кэстээх нэҕилиэккэргэ үүтүрүн харчытын бээрэ тохотуллубутун нэҕилиэһи кэрүлэр. Кыры уаастаһар сайдыыларын программаларыгар, тууу болпуростарыгар улууска ытылла турар үлэ-хара кэстээтэ, атырдык ыйын 22 — 24 күнүргэ СР Энергор дикто-коммунальнай хаһайыстыба уонна энергетика министрствотун көһө сыдыар коллегията буолуктааһын, Д.П.Коркин төрөөбүтэ 75 сылын туолбутунан сибээстэн алтынны 9 — 10 күнүргэ аан дойду таһынаах тустууга аһаҕас чемпионат ытыллыаһын эггэ. Түмүкэ Хоптоҕо нэҕилиэтин олохторун биһир өйгө-санаага кэлэн, бөлүөлөх экологическэй өттүнөн уонна тас көстүүтэ тустарынан туһулар күскэ үлэлэһиң дьон Иннокентий Николаевич аҕырдэ.

Дирингэ суол онгоһуута

Бастагы болпурооска нэҕилиэк баһылыга Н.М.Старостин иһитиннэри онордо. Түгэнтэн туһанан, алта ый устата Дирингэ тух үлэ барбытын сырдатта. Ол күрдүк, 2003 с. "Үтүө дьыала" хамсааһын чэрчитинэн 2 объект — балыһа уонна спортзал тутула тураларын, балыһа аны күтүн бүтэн үлэ-хара кэрүлэр, быһырынгыттан былаанга кирибит нэҕилиэһи кэрүлэр, водопровод тартылытыгар, үл-хара кэстүүкэ, хамсааһын таһа иһигин иһитиннэрдэ. Түөлбэлэр үлэ-хара, Чурапчы салинэһи кэрүлэр олохторун тартытыгар түмүкүлэр балыһа тутулууга аһаҕас 34 тыһ. солк. харчыны хомууан көмөлөспүтүгүн, улууска олох мунҥаһын баһаһынаһа бигэргэнэ иһик буолан 13 киһитэн састааптаах баһылы Сүбэтин тэрий-биттэрин туһунан кэстээтэ. Николай Михайлович нэҕилиэһи суол онгоһууга бары күһүн уураһа, хаһайыстыбаттан 750 солк. харчыны хомууарга иһигэ, онгоһулуктаах суол маршрутун билиһин-нэрдэ.

Салгы "Дорострой" ХЭО начальнига, Улуус Мунҥаһын Хоптоҕо нэҕилиэтин депутаты П.М.Наумов тыл иһэн суол онгоһууга олус элбэх үбү-харчыны, үлүн бириэмэни эрэйэрин эггэ. "Холобура, 4 км суол онгоһууга 22 млн. солк. баранна. Үлэ кэмгэр ытыллан иһигэр ардах, ардыгар техника саахалланан мөһөйдэр үөскэтэлэр. Гравий таһы Таатта улууттан тийэ сыдыаһылыгынан улахан ыһаҕа-ранан сибээстэн болпуртара. Ол инниттэн Мун-даҕайыттан тийэһэстээхпитин суолбут суох. Эһикэ онгорор суолбут үрдүгэ 50 см буоллаҕына 15 см ха-лыһаах гравий күтүлүккэ, онно 120 массына таһы таһаҕаһыт. Санакт көрүт онно барытыгар төһөлөөх умуһуука кэстээтэ", — дьон Петр Максимович сийилик быһааран бээрэ.

Иһитиннэри кэрүлэрэ иһитиннэри, эти-мэргэ кэрүлэр. Өйдөөн көрдөхкө, мунҥа саҕа-

бас ыйын 9 күнүгэр Хоптоҕо нэҕилиэһи эрдэттэн былааннаһан нэҕилиэһи уопсай мунҥа баһаар ааста. Мунҥаха "Чурапчы улууһа" муниципальнай тэрилтин баһылыга И.Н.Аммосов, Улуус Мунҥаһын председатели Г.В.Смирников, "Дорострой" ХЭО начальнига, Улуус Мунҥаһын Хоптоҕо нэҕилиэтин депутаты П.М.Наумов, улуустаагы ис дьыала отделын начальнигы солбуйааччы А.В.Слепцов, общественной көмүскэллээх буолуу милициятын начальнига В.Н.Константинов, участко-вай оперуполномоченнайдар отделениеларын начальнига Е.М.Ефимова, нэҕилиэк баһылыга Н.М.Старостин, олохтоох участкай И.С.Посельский кытылы ытылар, тустуах болпуростарга иһитиннэри онордулар, бэрүлэбит болпуростарга эппиэттэтилар. Мунҥа таһынан мунҥаха улуустаагы үөрөх управлениеттэн М.П.Антипина, санэпиднадзор киһини хылааһынай өрөһө С.И.Готова, аһыаа харыстабылын комитетин начальнига В.М.Монастырев, дьыа кэргэн поли-тикатын уонна социальнай көмүскэл управлениетин начальнига С.И.Никитин бэллэр.

ныаһыттан киһи балаһа эбиллэбит, саала туола сата-абыт эбит. Элбэх киһикэ үтүс ыйыты, эти, санаа да арааһа баар буолла. Нэҕилиэһи суол онгоһуутун эрэ болпуроһугар буолбаха, уопсайынан, улуус, нэҕили-эк киһикэ сайдыытыгар туһаннаах болпуростары ыйытта. Улууска ыччаттарга тух үлэ-хамнас барарын интэрэһиргэтилер, баһынык болпуроһун таарый-дылар. Хоптоҕо нэҕилиэһи "Туймаада" финансовай-производственной корпорация техника, бурдукка, түгэнтэн бородууксууны бээр салаага кэстээх буолан, үүт харчыта онтон сытаан тутулуларын нэҕилиэһи сибээстээх кэрүлэр, кимнээх кэстээх-тин сирэй аагытыгар баһылыктарыттан көрдөстүлэр. Николай Михайлович кэстээхтири аагыталаһан туран, бу дьыаланы быһаарыһан дьитэ.

Үтүс ырытытын, санаа хайдыһыта суол онгоһуутун болпуроһугар таһыта. Нэҕилиэк сорох кыдыаҕа-һа хаһайыстыбаттан 750 солк. харчыны хомуула-рын сибээстээхтири биллэрдилэр. Сорохтор хайдак эрэ П.М.Наумов Улуус Мунҥаһын нэҕилиэк депутаты буолан туран суол буор боско эбэтэр бэйэтин харма-аныттан ылан онгорторуктааһын курдук өйдөбүлү-кэрүлэр. Ол эрэри болпуроһу сөптөөхтүк өйдүр, төрөөбүт дойдуларыгар бэрүлэһи дьоннор Ди-рингэ аҕыйаа суохтар. Урукку өттүгэр өр кэмгэ сельсовет исполкомун председателинэн үлэстэбит М.П.Филиппов: "Суол онгоһууга сүрээх тын болп-урус. Дирингэ аһан суола кэлэн бары аһарыһыт. Аны бөлүөлөһүт иһэ онгоһулуктааһын бары туһа-ны эгитибит. Онон биһиги дьыа кэргэн суол онгоһууга 3 тыһ. солк. бэрүлэр", — дьон этигин дьон-сэргэ ыты-тыаһынан кэрүлэр. П.П.Федоров — Сомоҕо: "Суол онгоһууга — кэскиллээх болпуроос. Бу барыбыт өбү-лүн, салинэһи иһиктэ буолар. Онон наар кыаллы-баты, төттөрүлү кэстээбик, бары биһир санаага кэ-лэн турунуубут, ким төһө кыаһаарынан суол онгоһууга ыһааһытын кэрүлэр", — дьон ту-ран, Павел Петрович кэскиллээх дьыалага дьыа кэргэ-нин аатыттан оҕус тыһаҕаһын аһырын иһитиннэрдэ. Сүбү курдук биһиртэн — биһир киһи туран суол онгоһуутун өйүлэһи иһитиннэрдилэр, ис-истэрттэн иһик-күтүбүн санааһын аһаҕастык эгитилэр.

Элбэх киһи этигин истэн, үлүн дьүүлэһи түмүгүнэн 2003 с. күтүлүгэ дьыа бөлүөлөх иһиктэри Чычээс — арыы сыага — Дирингэ маршрутунан 2 км үлүнээх суол онгоһуутун нэҕилиэһи кэрүлэр хомуллубут үлэ-харчыга "Дорострой" ХЭО күһүн саҕаланыа, харчы хомуурунан дырыктанар комиссияны тэрий-гэ, улуус баһылыгыттан И.Н.Аммосовтан суол онгоһууга үбүнэн-харчынан көмөлөһүгүр көрдөһүгэ дьон этигини кэрүлэр туран, уопсайа аҕыс пууһууа уураах ытылына.

Бэрээдэк болпуроһа

Иһиктэн, "Хоптоҕо нэҕилиэһи бэрээдэк болп-уроһа, анализтар, иһик сорохтар" дьон болпуроос кэрүлүнэ. Улуустаагы ис дьыала отделын начальни-гы солбуйааччы А.В.Слепцов улуус үлүнэн, Хоп-тоҕо нэҕилиэһи алта ый устата ытыллыбыт үлэ-хам-нас түмүгүнэн билиһиннэрдэ. Быһырын сул аһаҕы-гар 76 буруйу оноруу тахсыбыт эбит буоллаҕына, быһыл 71 буолбут. Ордук ыһаҕа буруйдар аһаҕа-һа 41-тэн 18-ка түспүт. Дирингэ олохтоох участкай И.С.Посельский баһылыгы дьыла 99 киһини админис-трациянай эппиэттээхкэ тартыбыт. Ол түмүгэр, уоруу быһырынгыттан 25-тэн 14-кэ түспүт. Анатолий Ва-лентинсов кулун тутар ыйга улууска ытыллыбыт ин-спекторскэй бэрээдэк түмүгүнэн билиһиннэрдэ. ГАИ, көмүлүүр система, потребительскэй рынок ба-рэбэрэһи аһаҕастарынан отдел үлэ-хара уопсайынан оротук сыаһаһытын, онон сибээстэн балаһан ыйылар бэрээдэккэ иһик тэгүлүн ытылларын иһитиннэрдэ.

Хоптоҕо нэҕилиэһи сул аһаҕыгар уопсай бэрээдэк үчүгэй көрдөрүлүөх эбит буоллаҕына, аһаҕа хомуу-тааһыта тахсыбыт быһылаан барытын туора сөптүүн, буруйдаах билигин тутулан сытарын, салинэһи ба-ра турарын начальнигы солбуйааччы нэҕилиэһи кэрү-лэр. Салинэһи кэрүлэрү курдуктааһа.

ры дьылаһыт саата кестө иһик мөһөйдэр үөскэтэрин, Петров бэй-этэ саатын ханна ытты-тын өйдөбөтүн эггэ уон-на ким ити сааны булбут, көрбүт прокуратурага эбэтэр ис дьыала от-делыгар биллэригэр көрдөстө.

Ол кэинэ олохтоох участкай И.С.По-сельский бэйэтин үлэтин сырдатта, учуока тулар дьоннору, биһирдүүлэн хроническэй арыгыһыттары кыта үлэһитин аһына. "Аһаҕа транспорт суох буол-лан, бэйэм хармаһыттан бензиникэн хаачынан чаһынай массынаһын үлэһи наадатыгар сүрдэбин. Сөбүгүн барытыгар сүрдүгэ ыһаҕаһа", — дьон Иван Семенович санаатын үлэһитинэ. Кырдык, 1500 кэрүгэ киһи нэҕилиэһи кэрүлэр бөлүөлөх аһаҕа-һа участкай эрэ бэрээдэги көрөһө ыһаҕаһаһа бөдө буоллаҕа дьон. Общественность өттүтэн тух эрэ өйүлү баар буоллаҕына эрэ бөлүөлөх олоһо бигэ ту-руктаһа турлаа. Салгы участкай оперуполномо-ченнайдар отделениеларын начальнига Е.М.Ефимо-ва иһитиннэри онордо. Административнай практика — бу участкай хомуулунай дьыаланы таһаарыа са-ратын үлэ-хара бэлэтээтэ. Дирингэ бөлүөлөх кэрүлэр кэмгэ орду, аһа саастаах дьоннор бэрээдэги кэрүлэр тахсыбыттарын, ыччаттарга кыһаҕа холборуу көрдөрүлэрүн тоһоолуон эггэ, нэҕилиэк баһылыгыттан участкай И.С.Посельскийга иштэ тыһаһан сөрдүгү аһаҕастык көрдөстө.

Иһитиннэри кэрүлэрэ иһитиннэри, үлэ быһытынан, ыйытыларга хоруйдаһын, болпуроһу диринник хо-рутан дьүүлэһи буолла. Салинэһи хамыһын ИДЮ начальнигы солбуйааччы Анатолий Валентинов билиһиннэрдэ. 24 саастаах, Хоптоҕо нэҕилиэһи промискалаах эрэри Чурапчы салинэһи кэрүлэр олохтор. Патрос уруу өттүгэр 4 төгүл уорууга дьыалалана сыдыаһыт, бүтүлүгүн массынаһын уоран бу күнүргэ сууга буолуктаах эбит. Ыһаҕаһын аһаҕаста Елисе-ев Е.Е., Федорова У.П. массына ыһаҕаһын харчыла-рыт уорууа сыдыаһытын эрдэттэн билэн, көтүлэ су-ох сааны быһа баһаан обреш огостон киһи иһик-нэри ытан өлөртөөбүт. Онно дуоһуулаах, үтүмөн үлүстүк быһаһынан аһаҕастааһыт, ол кэинэ 10-тан таһа тыһ. солк. сибигар уктан иддэ барыт. Сар-сынгы күнүгэр Чурапчы салинэһи кэрүлэр кэрүлэр биллэбэт дьоннорун 20-кэ киһини арыһаһыт. Кырдыаһаһын олтуорунуу күн биһирэ буолан, өлөрүкүт тутта билэн, ИДЮ үлэһиттэринэн хайы-лыбыт. Бу аһаҕаһын таһаарыт баара-суога 24 са-астаах аһаҕаһыт нэҕилиэһи мөһөһи кэрүлэр аһаҕас сууг оҕорон дьүүлүгүгэ туруоруа.

Иһик өттүгэр маннькы быһаһаһын тахсыбат-тарын туһулар, бөлүөлөх бэрээдэги хайдак олохтор наадатыгар олохтоохтор сийилик кэстээтилер. Кырдыаһаһын, орто саастаах аһа баһылыктар, кү-күбэй иһик бары биһирэ иһэн үлэстээх эрэ та-һыларын эгитилэр. Нэҕилиэк олохтооһо Егор Ивано-вич Коркин орто саастаах, бигэ туруктаах, ыһаҕа-һа өйдөх-санааһа дьыа кэргэн баһылыктарыттан аһаҕаһа сүбэлэрин тэрийээхкэ дьон этигини нэҕилиэһи сүүс бырыһын өйөтө. РФ Журналиста-рын союгуу чилиһа П.П.Федоров — Сомоҕо олохтор-го, ыччаттарга кыһаҕаһын, итэһи буолбаха, нэҕили-эк, улуус, республика кэрүлэр дьоннорун холбур огостон кэстээх дьон санаатын эггэ. Түмүккэ улуус-таагы ИДЮ-ну кыта буруйу онорууу утары програм-ма сунууһун сэрэтэр дьаһаллары ыһаҕаһа нэҕилиэк баһылыгар Н.М.Старостинга соруудаһыгар, адми-нистрациянай дьаһаллары күтүрдэр сылтан 5 киһи-тэн састааптаах администрациянай комиссияны тэ-рийэргэ, Дирингэ Социальнай киһи үлэһиттэргэ ыч-чат лидерин, социальнай педагог иштэтин көрдөрүү туруорсаһа, арыы аһаҕаһын өрөбүл күн бобор-го, арыгыны аһаҕаһынан дырыктанар чаһынай "точкалары" контуруллуур үлэни күтүрдэргэ, оску-ла, общественность, төрөппүт уопсай түмүкүлэрин тэ-рийэргэ дьон пууһууаһа уураах ытылына.

Иһик болпуроос сунууһун түмүк тыл улуус баһылы-гар И.Н.Аммосовка бэрүлүнэ. Иннокентий Николае-вич нэҕилиэһи кэрүлэр суолтаһа мунҥа ытыл-лыбытын бэлэтээтэ, бөлүөлөх тас көстүүтэ уларый-дыһа дьон өйө-санаата тэггэ уларыйа, ыччат кэ-рүлэр, сыдыаһа тартыһыта күтүрдэ дьон эггэ. Онон суол онгоһуутун балаһан ыйын маннайгы күнү көрөс бүтүрүгэ соруудаһа.

Галина ГОВОРОВА.

2003 с.ыл
ОТ ЫЙЫН
15 КҮНЭ
ОТГУОРУННУК
№ 30 (8985)

СОНУННАР

СИБЭЭС ЧӨДӨНТӨРӨНН ЫҢЫҢА

От ыйын 5 күнүгэр улуустаагы почтовой сибээс коллектива профес-сиональнай быраһыныһытын көрөс ыһах ыстыбыт. Бу күн улуус-лут биһир мэһылаах күлүн — Ими-литтэ эбэ үрдүгэр 80 саастаах ветер-аннартан 4 ыйдаах сизин 05050 тийэс муһунубут. Ыһахытын Чу-рапчы биһир биллэр-көстөр аһаҕа-һа А.Н.Григорьева аһаҕыс тыһынан аста. Хатылы нэҕилиэһи почтовой отделе-метын начальнига З.К.Мок-нашевская тойук туһунан сийилик си-тэрин бэрээдэ. Онтон оҕолоһуот Да-нилова Саша, Никитин Ваня баһынай үлүһүнэн эбэрдалээтилер. Улуус-таагы сибээс отделе-метына Т.А.Афанасьева бастыҥ үлэһи үлэһиттэргэ наараадалары, ветер-аннарга өйдөбүннүк бэлэтэри үөрүүлээх быһыыга-майыга туттар-да. Ыһах баһаһын таһаары биһир долгугулаах түгэнтэн буолла. Кырдыаһаһын П.А.Попов, эдэр үлэһит Е.П.Ногородова ыһах бы-лаһын кэрүлэр көтөһөн кэстээти-лэр. Түһүлүгэ олоһон сизин-сизин ыһаһа, ыһаһа мэһа ыһаһа, тойук мэһа туһулуна. Салгы хаһыла-ах-ыһаһаах курдуктаһылар тэри-линнелэр. Кырдыаһаһын кэрүлэр-ритэн бары күтүлү лотерейыт сонньонно. Сүүйү элбэх буолла, малпыт киһи да дьон суох.

Манньк көтөөх, тэрээһинээх ыһаһа тэрийэн үөрүүнү-көтүүн бэрээдэбит комиссияһыгар улахан махтаһытын тэрдэбит. "Чулаан" начальнигы Т.А.Афанасьева, проф-ком председателигар В.В.Местни-ковка, П.В.Данилова, М.Е.Никоно-ва, Е.Д.Дьячкова, ыһах аһын тэрийбит В.А.Сидорова, М.А.Макарова, З.К.Филатова. Бу ый 12 — 13 күнүргэ Дьокуус-кай куоракка федеральнай почтовой сибээс 10 сылаах үбүлүгүгэр а-һаһаах улахан курдуктаһылаах ыһаһа 11 киһилээх делегация ба-рыаһаах. Киһилэр кыһаһаах-хо-туулаах кэрүлэригэр баһаарыт.

К.Г. МОНАСТЫРЕВА,
Л.Н. ДОГОРДОВА,
сизээс, үлэ ветераннара.

УМУУЛУБАТ ТҮГЭН

От ыйын 5 күнүгэр Дьокуускай куоракка Канадскай дэрэбинэһи "Туймаада" нурууттар иһи ардыла-рынааһы сайынны оскула тэрили-битэ 10 сылаах үбүлүгүн бэлэтэ-ир дьыа кэрүлэр сырыттыт. Бу оску-лаа СР Уорэх министрствотун бирикэһинэн 1993 с. "Дьокурдаах оҕоло" программанын үлэһи. Манна, республикаһыттан эрэ бу-олбаха, Сибир, Дальнай Восток куораттарыттан, Россия таһыттан Румынияттан, Францияттан, Герма-нияттан тийэс 100-тэн таһа оро кэлбит. Киһилэр Владивосток, Москва, Санкт-Петербург уо. д. а. куораттартан, Англияттан урдүк үөрөх преподавателлэрэ, ученайдар кэрүлэр үлэһиттэр. Манна оҕоло бэйэлэрин истэригэр математика, информатика, физика, химия олимпиадалары тэрийэн ытылар. Оскула директора Э.Н.Павлова үөрэнээһини, ыһаһыктырын тустарынан кэрүлэр тутта билиһиннэ-рдэ.

Мин бу оскулаһы оҕус сангар-дим уонна билигин да улууслут оҕоло дьыаһаһаһа дырыкта-нан, билиһиннэри хаһаһа, бу лааһыга үөрэнээһингэр баһа-рыт.

Лена МАТВЕЕВА,
Сылан орто оскулатын
VI кылааһын үөрэнээһинтэ.

"Цветы России" фестивалы-
га сылдан баран, атын коллек-
тивтарга үксэ кыыс аймах кыт-
тарын билиэти кэрдүм. Нижней
Тагильской куораттан кэлбит
уолаттары дьарыктыыр "Анш-

ҮТҮӨ САБАЛААНЫНЫ МҮЛЧҮ ТУТУМУОБУН. ТЭНИТИЭБИТ

Ынах-сылгы сүлүүлэх бусданмыт үгс халбалартан тынаах ордон, үтүмэн үйлэри үгүрдээн саха омук дэргэн калыкхит. Бүтээннүк да буоллар, ахсаанмыт эбиллэн мөлүтүн киһи дикхи чаралчыланан эрдэхит. Медицинский наука докторе, СГУ медицинститутун профессора, 1980 – 1994 сылларга Чукотка, Магадан, Чита уобаластарыгар, БАМ зонатыгар, Красноярской кыраайга, Бурятия уонна Саха Республикаларыгар саллык ыарыны утары охсуулууга РФ Доруубуйа харыстабыллар министрствотун куратора-субэһитэ Михаил Афанасьевич Тырылтин суоттааһынын, 1995 с. 404,0 тыһыынча саха 2000 с. 432,4 тыһыынча буолбут, көрдөрүү 79 сылынэн – 2074 сылга 600,5 тыһыынчага тийиэн сеп (мөлүтүнэн тахсар). Олохтоох омуктардын ити көрдөрүү абыс сыл эрдэсэн – 2066 с. мөлүтүн 1600 киһи буолуо. Биллиилээх ученай сахатын норуоттар бэйэтин олохун, ордук тыа сиригэр, сааһан тарнарыгар эрэнэр. "Этот народ имеет подтвержденные временем прекрасные качества: светлые идеалы, высокий творческий потенциал, огромную жизненную энергию, отличное духовное и физическое здоровье, что предопределяет его достойную историческую перспективу" (киһи "Истоки феноменальной жизнеспособности народа саха" диэн монография-тытан, Дьокуускай, 2000, 288 стр.).

Ученай аралын туолуутун биһир кестүүтүнэн

"Саха сира" хаһыат бу ий 3 күнүсүбү нүмэрин "Саха мала" сыһыары хаһыатыгар бэстэ-тэммит биллиилээх журналист Василий Никифоров "Кымыс – чэбдигирдэр утах" диэн рубрика анынан "Ынах үтүтүн "эбэт мэнэ уута" диэн хаартыскалардаах бэртээхэй ыстатыйата буолла. Автор бу ыстатыйатыгар Улахан Мархаба "Сахалемхолобух" ГУП-ка 2000 сытан сабалаан ынах үтүтүн кымыс утагы астыылара кэспэнэр. Атыга аһаан ити нүгүө сылытан дэргэйдик онгоруо буолбуттар. Бу дьокус сыаха быһаччы илиилэринэн тутан-хабан үлэстэчилэр үтүлэр: технолог Любовь Ефимовна Борисова, лаборант Анастасия Николаевна Евсеева уонна слесарь Иван Васильевич Дьяконов. Астыр тэриллэрэ – Россия бэйэтин онгоруута. Кыамтата – толору туһанааха күнгэ 6 центнер кымыс аһаан таһаарыаха сеп. Үтүтүн үксүн Тулагыттан эбэтэр Дьокуускайтан ... атылаһаллар. Чөл олоху туруулааһы, бу ГУП ат тэриллин онгоруо салаатын сабадистыйа Василий Алексеевич Захаров сипилии кэспэбиттэн хаһыаттан кылгатын билиһиннэриним.

– Ынах үтүтүн ылылар кымыс эмиһир суолтата былыгы Тибет медицинатын литературатын пааматынньыгар биһиги эрэбит инниэ 6-с үйэттэн ыла биллэр эбит, – диһр киһи. – Манньк кымыс ыамытынан үтүт онгоруллубут буолан эмиһир туһалаах састааба барыта баар (аминокислота, белок, сыа, углевод, фер-

ментар, микроэлементар, витаминнар). Үтүт аһыттан онгоруллубут утахтан сыттын-амтанна-ын быдан ордук, хойуу, сымнаас, минньигэс. Оҕо кыта сабулээн иһэр. Бу кымыс 600 килокалорийы биһэр. Биһ кымыһа – 400-һү.

"Сахалемхолобух" ГУП бу онгорууга РФ патентынан көмүскэлээх. Өссө 1962 с. СССР, Монголия, Болгария медициннэр чинчийиһэрин барбыт. Көрдөрүүлэрэ: А, В1, В2, Е, С витаминнара элбэх. Киһи үтүтэбэр түргэнник иһэринэр: биһир чааска үт 32, кымыс 91%-нара иһэр. Ыарыны тарбаллат. Көх, дисентерия бактерияларын өлөрөр. Ас буһарар, оҕоһос үлэлэрин түспэр, түргэтээр, хааны чэбдигирдэр, сүрэҕи-быары, тынар органнары баҕаргөтөр. Синтетическэй антибиотиктардааҕар киһини эмсэҕэлэплет. Төттөрүтүн, түргэнник чөлгө түһэр. Химическэй веществолартан (щелочан, кислоталартан, ыарахан металллар туустарыттан) сүһүрүүгэ, ыарахан усулуобуйага үлэлиир дьонго көмүскөнөр ыма быһытынан туһанарга суболонор. Киһи этин-хаанын алкогольтан, наркотиктан ыраастыыр, үтүгэй ас, витамин, эмл тийбөтүн солбуйар, ситэрэн биһэр. Оҕо чэбдигир-чэбдик үлэлэригар көмөлөһөр.

Быһыгыттан сабалаан балыһаларга, оҕо тэрилтэлэригар, ордук чуолаан саллиги утары кизгник туһанарга суболониллэр. Үп тийбөт аҕахтыр.

Манньк кымыһы "Сахалемхолобух" ГУП эрэ астыр. Атыга тахсар сира: Дьокуускайга "Обуруот аһа", "Мясной двор", "Илин эгэр", "Эспад", "Синис" маҕаһынар. Анал лицензиянан Монголия, Болгария, Германия, Франция эмиһир-чэбдигирдэр сыалга онгоруо таһааран туһаналлар.

Мин манньк этилэрдэхпин: Бастаҕыта, доруубуйа харыстабылын уонна тыа хаһаайыстыбатын научнай специалистарга түргэнник үөрэтэ охсон ынах ыамытынан үтүтүн кымыһы аһааһыны республикага кизгник тэнитэргэ субэлэри онгоруоллоругар. 2004 с. государственной бюджетка киллэрэн, тустаах былааны олохтуурга.

Иккитинэн, маньаха "Чурапчы" ТХПК курдук тэрилтэ, потребительстволар кыахтарын үөрэтэн туһанааха. Аналлаах научнай үөрэтин-ни тэрийиэхэ.

Үсүтүнэн, ынах ыамытынан үтүтүн кымыһы онгорууга, атылааһыныга сөптөөх сыананы олохтуурга. Бу кымыһы балыһаларга, детсадтарга, оҕолорго эмиһир-чэбдигирдэр сыалга кизгник туһанарга.

Р.М.САВВИН,
педагогический үлэ ветерана,
РСФСР үөрэҕириттин туйгуна,
улуус Бочуоттаах гражданина.

СР народнай суруйааччыта В. С. Яковлев – Далан төрөөбүтэ 75 сылыгар
аналлаах литературнай конкурска киирбит айымнылар

ХОҞООНУ СУРУЙУУ

Остуолга олорон ар толкуйдуубун,
Туру суруйарбын билбегин,
Туох туһунан хоһоон суруйан
Учууталбар туттаребын?
Телеуэмүт ыйынныгар,
Итиннэ мин көрдөөмүн
Илыннар нүмэрдэрин көрөбүн.
Оо, дьүөгэм Өлөөнчүк барахсан
Эмэ остуолугар бүк түбэн
Остуруулатын суруйан
элэҥнэтэн ардаҕа...

Саатар, уоллут баран хаалан,
Чүмэчигит эмэ бүтэн
Хоһоомун сатаан ситэрбэт,
Этэрбин кыайан элбэт
Киһи буолтун быһылаах...
Хоһоон суруйар уустук да эбит.
Холонон көрдүм да,
Хаһыс да илиистин буортулаан
Ньыарбам барыта баранна.
Хайдах гынан айалларый?
Суруйааччы буолалларый?...

Яна ПУДОВА,
Одьулуун, 12-с
саастаах.

СААС

Күмүт көрөн күлүмүдүр,
Саас кэллэ!
Саас кэллэ!
Ньурулуннар үүнүлэр,
Чалбах таһан чалымныр,
Холууттар көтөн манҕаһаһаллар
Көбөрөр күөх халлааҥга,
Оҕолор үөрэн сааһы көрсөллөр,
Саас кэллэ!
Саас кэллэ!
Сырдык, ыраас салгыттан
Киһи эрэ билэр сааһы,

Саас күн үтүр.
Айылҕаны көрдөхө
Кэрэ-нарын дьүлүннээх,
Оо, саас көрөтүн!

Саха ЛАВРОВА,
Одьулуун, 12 саастаах.

СААС КЭЛЛЭ

Саас кэллэ, саас кэллэ,
Чаҕылыгыт күн тыкта,
Саас кэллэ, саас кэллэ,
Чалбах уута таһыста.

Саас кэллэ, саас кэллэ,
Ньурулуннар үүннэр,
Саас кэллэ, саас кэллэ,
Аһаас ий – сибээх.

Саас кэллэ, саас кэллэ,
Күөх сирэм күн сирэ,
Саас кэллэ, саас кэллэ,
Олус да кэрэ!

КЫЫС АММА!

Мин ийэм төрөөбүт сирэ
Мындаадайы. Бу бөлүөлөк Амма өрүс
үрдүгэр турар. Онно сайын аайы
дьоммор киирбим. Амма кыраһыабай
да кыраһыабай долгуннара киһи
хардаар күлүмүрдүү ооньнуулар.
Өссө өрүс арыт кайаа нарын, уйаҕас,
арыт ансиллэн иһиллэр ырыаһыт
уонна көмүс кумуктаах. Амма кыыспыт
ани мааны да мааны балыктардаах:
хааһынай, сорогон, чыыр, тугунок,
кыһыл уонна манан харах, хатыс...

Унуор хайа күөх солкуллу
сыйылла дьыһыллар. Амма хайатын
Байанайа дьонго элбэх булду-аһы
борсар. Чуумту кизгэ эбэ иһийэн-
каһыан аргыһы аҕай устар. Кини уута

сиркилэ ньуурунуу мэндээрэ
долгуйар.

Коллэжим аайы куруук умсугула-
таһы кытылга киирэммин үлүнүк да
үлүнүк олоробун. Кэрэбин даһы,
Кымыс Аммабыт!

Саха АНДРОСОВА,
Одьулуун, 12 саастаах.

Ийэлээх киһи – дьоллоох

Истинтэн-истинг, чуастан-чуагас
киһилэригэр – ийэбэ төһөлөөх үгүс
киһи ис сүрэхтэригэр, уустаан-
уруунаан дириг изиһилэрин
тиэрниттэрэ буолуой!

Ийэ – аан дөйдү ааньала, күн
сирин көрдөрөр күндүтүн-күндү киһи.
Ийэ... Төһөлөөх дириг
тапталынан этилэр сылаас, сымнаас
тыһыт! Ийэлээх киһи – дьоллоох.

Мин саамай тапталлаах, эйбэс
киһим – ийэм хатынгардаах-
чарангардаах, хампа солко
алаастардаах Чурапчы улуутун Чакыр
нэһиликэтигэр төрүттээх. Кини
дьоллоох мичээрэ микэ сырдык
Күлгэ тэһэнэр.

Баарыам этэ ийэбэр Екатерина
Ивановна Осиповага саха
алмаһыны кытаанах, чэбик
доруубуйаны, мэлдьи сылаас
мичээр, хайан да быһытырбат күөх
халлааны. Ийэ, мин эйигин
таптыһым!

Ийэм минэ – учуутал,
Оскулаттан араһлат,
Ийэ тылга үлүһан
Иитэр үгүс оҕону.

Ийэм, ийэм барахсан
Өрүү үгүс түбүктээх,
Оҕо аймах туһа диэн
Аһыыр бүтүн олохун.

Костя ОСИПОВ,
ЧРОСИО 7-с кылааһын
үөрэнээччигэ.

Күн ахсын
АЛЛАРАА БЭСТЭЭХХЭ,
ДЬОКУУСКАЙГА
дьону таһабыт

Тел. 41-005, 42-207

Күн ахсын
ЧУРАПЧЫ – АЛЛАРАА
БЭСТЭЭХ – ЧУРАПЧЫ
Тел. 41-941

Күн ахсын
ЧУРАПЧЫ – АЛЛАРАА
БЭСТЭЭХ – ЧУРАПЧЫ
Сарсыарда 5 чаастан уонна
11 чаастан барар
Тел. 41-428

АТЫЛЫБЫТ

1992 сыллаах, 90 тыһ. км сүүрбүт «Урал-555» автомашинаны,
Сага бортовой, 8 тонналаах ГАЗ-8350 автоприцебы,
Дьокуускайга 3 хостоох, ситэтэ суох хааччыллылаах (ч/б), өрөмүөннэммит
квартираны,
Билсэр тел. 41-503.

СҮТҮКТЭННИБИТ

Сыһалтын Петр Михайлович водителскай даһабырыанньатын уонна тех-
паспортын ким булбут 28-303 телефонига биллэроритигэр көрдөһүм.

Хадаартан төрүттээх Одьулуун нэһиликэтин олохтооҕо, уруу Карл Маркс
аатынан совхоз уонна оройуон хас да төгүллээх чемпион-рекордсмен суолтара,
хоту көһөрүлүү кыттылааҕа, тыл, үлэ ветерана

НИКОНОВ Иван Гаврильевич
үлүн ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан кэргэнигэр Елена Егоровнага,
оҕолоругар Полинага, Иринага, күтүөтүгэр Михаилга, сизэнигэр,
аймахтарыгар дириг кутурҕаммытын тирдэбит.

Петр Максимов, Афанасий Старостин уонна
киһилэр дьизэ кэргэттэрэ.

Редактор: Г.Г. ПОПОВ.
ААДЫРЫСПЫТ: 678670,
Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а".
ТЕЛЕФОННАРЫТ:
редактор – 41-332, отдалар – 41-265.
E-mail: sannaioh@churap.sakha.ru

Хаһыаты тэрийээччилэр: Саха Республикатын Правительства,
улуус дьаһалтата, редакция. Хаһыат сахалык тыллынан оптуорунньука,
чэпчиргэ, субуотага тахсар. Хаһыат индекса: 54907.

"Сага олох" редакционной-издательской холбоһук.
Офсетнай бэчээт. Сахааһын № 80. Тираж 1438.
14.07.2003 с. бэчээккэ бэрилиннэ.

Автор сурутар этилэр санаа
редакция позициялар мэлдьи сөп түбэһэр
буолбатах. Сурууска ийиллэр чакчылар
кырдыктаахтарыгар эппэтиһэһи
автор тус бэйэтэ сүгэр.